

הברייתא] שייך הטעם הנ"ל, שלא היתה דעתו להגביל אותה לאחר הנישואין. בסברא זו יישב בספר 'בית אהרן' את דברי רש"י במשנתנו שמדובר מן הנישואין, שנראה כסותר לגמרא).

פרפראות

(ע"ב) 'שלח ליה רב ענן לרב הונא: הונא חברין... זיל אימא ליה... ומאן יתיב בי מרזיחא ברישא...'

— רב הונא בשאלתו זו, רמז לרב ענן, שאף כי כאן בעולם הזה נראה שהוא מכובד כמותו ושוה לו (ע' בתשובת הריב"ש (שעה) שרב ענן היה ראש מתיבתא ומגדולי הדור). אין הדבר כן בעולם האמת, ששם אין לבושים המסתירים. ו'בי מרזיחא' רומז על עולם הבא. ועוד, בבית האבל האמת ניכרת ביותר, וכדרך שאמרו בני חת לאברהם באותה שעה נשיא אלקים אתה בתוכנו, שאז הכירו באמת. (מי השילוח' לרבי מאיביצא זצ"ל — ליקוטי הש"ס ח"א וח"ב. וכעין זה יש בשטמ"ק כאן בשם ריב"ש).

'אילפא תלא נפשיה באיסקריא דמכותא'... — המעשה כולו מובא במסכת תענית (כא). וראה בזה דברים נחמדים, ראויים למי שאמרם, בהקדמת רבי ראובן מרגליות לספרו 'מרגליות הים'. וציין שם כמה מקורות על כך שאילפא ידע לגלות ולברר ממשנת קדמונים, שאלות וספקות של אחרונים.

ולגוף הענין, מבואר בכמה מקומות (ראה למשל בתוס' נדה סב: ד"ה רבי חייא; שו"ת מהרי"ק קעו) שרבי בקוצר אמריו ורמזיו, כלל במשנתו את דברי שאר התנאים.

דף ע

'הפעוטות מקחן מקח... לא שנו אלא שאין שם אפוטרופוס אבל יש שם אפוטרופוס אין מקחן מקח' — משמע דוקא קטנים, אבל גדולים, אף על פי שיש להם אפוטרופוס מקחם מקח וממכרם מכר, שהרי הנכסים שלהם. ואעפ"י שהאפוטרופוס צריך לקיים דברי המת ואסור ליתנם ליורש עד הזמן שצוה, מכל מקום מקחו של היורש קיים ואם תפסו הלוקח אין מוציאים מידו. (עפ"י ריב"ש, מובא בשיטה מקובצת וברמ"א חו"מ רלה. וע' בבית אהרן שצידד לדעת ר"מ הלוי שאף לכתחילה אין משגיחים כלל בצוואת האב).

פרק שביעי — 'המדיר'

'המדיר את אשתו שלא תטעום... שלא תתקשט...' — פירשו בגמרא כגון שנדרה היא וקיים לה הוא. — שהרי אין אדם יכול למנוע את אשתו שלא תטעום מאחד מכל מיני פירות, ואין בידו להדירה על כך. (עפ"י ר"י מגאש. ולפי הסלקא-דעתין שהוא הדירה, מדובר כשאסר על עצמו הנאת תשמישה אם תטעום מאותו המין. תוס' עא. ד"ה בשלמא).

'וכיון דמשועבד לה, היכי מצי מדיר לה?...' — אף שלדעת כמה תנאים 'קונמות מפקיעין מידי

שעבוד', שאלת הגמרא היא כשם שמצינו שחכמים האלימו את שעבוד מעשה ידים של אשה לבעלה, שלכך אינה יכולה להקדישם (כדלעיל נט:), כמו כן מן הסתם האלימו את שעבוד הבעל למזונות אשתו (ראשונים). אולם הרמב"ם הביא (אישות יב, כג) את המשנה כצורתה, ולא הזכיר מהאוקימתות שבגמרא. וכבר התפלא על כך הר"ן כאן, והסביר שקושיית הגמרא לדעת הרמב"ם היא רק לדעת הסובר אין קונמות מפקיעין מידי שעבוד, אך להלכה שמפקיעין את השעבוד, מוסברת משנתנו כפשוטה. [יש לשאול לדעת הרמב"ם שקונמות מפקיעים מידי שעבוד ולא האלימו את השיעבוד שהוא משועבד לה למזונות, כיצד שנינו 'וציא ויתן כתובה' — והלא אסורה היא ליהנות ממנו? ויש לומר, מה טעם לא האלימו רבנן לשיעבודה, משום שסוף סוף לעולם יכול לגרשה ולהיפטר ממזונותיה, לכך אין טעם להאלימם את שעבודה ולבטל את נדרו. ואם כן סברא זו שייכת רק לענין מזונות, אבל כתובה הלא יתחייב בכל אופן, הלכך בזה האלימו רבנן לשיעבודה ולא חל הנדר להפקיע חיוב כתובה. עפ"י הגר"ש — מו].

יש מן האחרונים שרצו ליישב דברי הרמב"ם, שהדבר תלוי במחלוקת החכמים (ע' לעיל מז-מח) אם חיוב מזונות לאשה הוא מן התורה או מדרבנן. סוגיתנו שהשוותה חיוב זה לחיוב האשה במעשה ידים, נוקטת שהוא מדרבנן, וחכמים האלימו שעבוד זה, שעשו חיזוק בדבריהם יותר משל תורה. אך הרמב"ם שפסק שחיוב הבעל במזונות הוא מן התורה, הלכך לא האלימו שעבודו, ולכך הקונם מפקיעו. (אבני מילואים ובית מאיר אה"ע עב. וע' שבט הלוי ח"ה ריא, ה).

(ע"ב) 'בדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד' — בדליקה למעוטי מאי? לאו למעוטי כי האי גוונא? לא, למעוטי שאר איסורים דשבת' — רש"י ועוד ראשונים כתבו שאיסורי שבת חמורים, ולכן לא התירו לומר אף בדרך עקיפה אלא בדליקה, אבל בנדרים — לא גזרו. עוד ניתן לפרש שלפי תירוץ הגמרא, טעם איסור אמירה לגוי בשבת, אינו רק משום גזרה שמא יבוא הוא בעצמו לעשות (כמו שכתב הרמב"ם), וגם לא משום סרך שליחות, שהחמירו שייחשב הגוי כשלוחו לענין איסורין (כמו ש"כ כמה אחרונים), אלא כמו שכתב רש"י במסכת עבודה זרה (טו.) משום 'ממצוא חפצך ודבר דבר', וטעם זה אינו שייך אלא באיסורי שבת. הלכך, כשאין כאן לשון שליחות, בשאר איסורין מותר ורק בשבת אסור משום 'ודבר דבר'. (שבט הלוי ח"ג כב ושם בסי' קעב — תשו' מנן המחבר. וע"ע בריטב"א כאן). ולפי"ז יצא שבערב שבת יהא מותר לומר בלשון כזו שאינה מפורשת. וצ"ב).

פירוש נוסף יש בדברי הראשונים, לחלק בין איסורים לנדר, כי בנדר האיסור ליהנות תלוי בחיוב ממון, שכיון שהבעל מתחייב לפרנס נמצא שהיא נהנית מממונו של הבעל, אבל כשאומר 'כל הון אינו מפסיד' לא חל חיוב ממון מצד הבעל, ושוב אין איסור לאשה ליהנות מנכסיו הפרנס. משא"כ בשאר איסורים כיון שנראה כשלוחו אסור. (עפ"י ריטב"א ושיטה מקובצת).

וע' בשערי שמועות' שלשיטת הרמב"ם שהמדיר עובר ב'בל יחל', וכן נראה לדייק מפרש"י (ד"ה ופרנס), אין לחלק בכך, שאף כאן כבכל איסורים הואיל ונראה כשלוחו הרי זה כאילו הבעל מהנה מנכסיו ונראה כעובר בבל יחל. ומפני כן פירש רש"י לחלק בין איסורי שבת לשאר איסורים).

מפאת חוסר זמן וישוב הדעת נאלצתי לדלג בלימודי מכאן ועד סוף הפרק. רוב-ככל הדברים מועתקים מהמהדורה הראשונה.

דף עא

'הכא במאי עסקינן, כגון שנדרה היא וקיים לה איהו, וקסבר רבי מאיר: הוא נותן אצבע בין

דף ע

קלא. האם הפעוטות מקחם וממכרם מכר?

שנינו: הפעוטות (— בני שמונה תשע שנים. עפ"י גטין נט) מקחם וממכרם מכר — במטלטלים. אמר רפרם: לא שנו אלא שאין שם אפוטרופוס אבל יש שם אפוטרופוס אין מקחם מקח ואין ממכרם מכר. ונסתייע מדיוק לשון משנתנו.
פירש רבנו חננאל: דוקא מכר, אבל מתנתם מתנה, שלענין זה אין סברא לחלק אם יש שם אפוטרופוס אם לאו.

פרק שביעי — 'המדיר'

קלב. המדיר את אשתו מליהנות לו — האם חל הנדר והאם חייב לגרשה? מה הדין בארוסה ובנשואה?

מסוגית הגמרא עולה שהמדיר את אשתו הנשואה מליהנות לו, הואיל והוא משועבד לזונה, אין בכחו להפקיע שעבודה ולא חל הנדר.
ואולם אם אמר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך — חל הנדר. אבל בסתם אין אנו מפרשים דבריו כאילו אמר צאי מעש"י במזונותיך. (ואפילו לרבי מאיר שאמר אין אדם מוציא דבריו לבטלה, אין לנו להוסיף דברים שלא אמר ולא היתה דעתו עליהם. עפ"י תוס'). ודוקא אם מעשה ידיה מספיקים לה למזונותיה שהוא חייב לה, אבל בדלא ספקה — אין ביכולתו להפקיע שעבודה. ואמר רב אשי, אם עתה מספקת לדברים גדולים ואינה מספקת לדברים קטנים שהיתה רגילה להם בבית אביה — חל הנדר, כי כשהיא אתו מגלגלת עמו במה שיש לו, אלא שיכולה לטעון כשהדירה שהיא צריכה גם לאותם דברים, ולכך יעמיד לה פרנס שיספקם לה, (באופן המותר במודר הנאה, כדלהלן).
ודוקא כשנדר עד שלשים יום, אבל יתר מיכן — יוציא ויתן כתובה, שכבר נודע הדבר והיא מזדלזלת בעיני הבריות. רבי יהודה אומר: בישראל חדש יקיים [לרבא (עא)], 'חדש' דוקא, בין חסר בין מלא, דלא כתנא קמא], שנים יוציא, ובכהן (הואיל ולא יוכל להחזירה אח"כ, נתנו לו שהות נוספת) שנים יקיים שלשה יוציא ויתן כתובה.
א. הנאת תשמיש לא נאסרה בנדר זה — אם משום שמשועבד לה (רש"י), אם משום שאין כלול בלשון 'מליהנות לי' אלא הנאת מזונות. (רבנו תם).
ב. 'יוציא' שאמרו — נראה לר"י שכופים אותו בשוטים לגרשה, [ולדעת הירושלמי די בכפיה בדברים]. ורבנו חננאל כתב על פי הירושלמי שחייב להוציא ונקרא 'עבריינ' אם אינו מוציא, אבל אין כופים אותו בפועל.
ג. מסתימת דברי הרמב"ם נראה שבכל אופן חל הנדר, גם ללא אמירת 'צאי מעשה ידיך במזונותיך'. ופירש הר"ן דעתו שלפי מה שאנו נוקטים קונמות מפקיעים מידי שעבוד, יש ביכולתו של הבעל להדירה מליהנות לו.
הדירה בסתם ללא הגבלת זמן — מחלוקת רב ושמואל (עא). האם יוציא לאלתר אם לאו — שמא ימצא פתח לנדרו.
הדירה כשהיא ארוסה — חל הנדר, שהרי עתה אינו משועבד למזונותיה. ובהגיע זמן הנישואין שחייב במזונותיה — מעמיד לה פרנס, עד שלשים יום, אבל יתר מיכן — יוציא ויתכן כתובה, כי אין השליח עושה שליחותו לאורך זמן. (כן פרשו המשנה ל'איבעית אימא').

התוס' צדדו שאפילו הדירה לאחר הגעת זמן חל הנדר, הואיל וקונמות מפקיעים מידי שעבוד, ולא אלמוה רבנן לשעבודה כל זמן שלא נישאת. ואין כן דעת הר"י בן מגאש הרמב"ן והר"ן. הדירה והיא ארוסה, ונישאת — סברה וקיבלה, ופטור מלהעמיד לה פרנס.

קלג. האם הלשונות דלהלן נחשבים כעשיית שליחות, לענין כתיבת גט, מודר הנאה, אמירה לעכו"ם במלאכת שבת?

א. כל העושה אינו מפסיד.

ב. כל השומע קולי — יעשה.

האומר 'כל הון אינו מפסיד' — אין כאן עשיית שליח, ומותר במודר הנאה. (כן פירש רב הונא 'עמיד פרנס' דמתניתין). [ואינו מועיל בכתיבת גט, כי צריך לכתבו בציווי הבעל ואין כאן ציווי]. ואולם באיסורי שבת החמירו שלא לומר כן כדי שישמע נכרי ויעשה מלאכה, מלבד בדליקה התיירו לומר 'כל המכבה אינו מפסיד' (כדברי רבי אמי).

יש אומרים שהוא הדין בשאר נזקים הבאים פתאום, מותר לומר 'כל המציל אינו מפסיד'. ויש חולקים. והמיקל לא הפסיד. ולקרוא לו ולהראותו ולא לומר לו — לדעת הכל מותר. (עפ"י משנה ברורה שו"ס קע"א).

לומר ליחיד בלשון נוכח 'אם תזון לא תפסיד' — אסור במודר הנאה, שנראה כשלוחו. (רבנו שמואל — מובא בתוס').

וכן לענין דליקה בשבת אין לומר בלשון נוכח 'אם תציל לא תפסיד' (אחרונים). וע' רעק"א ושפת אמת שבת קכ"א). אבל מותר לקרוא לו ולומר 'אם תבוא עמי לא תפסיד' — שהרי אינו מזכיר לו שום עשיית מלאכה בכך. (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ד סוס"י ג).

ב. מי שהיה מושלך ואמר כל השומע קולו יכתוב גט לאשתו — הרי אלו יכתבו ויתנו, שהרי אמר לשומע שיכתוב. [וכי האי גוונא אסור במודר הנאה, וכן במלאכת שבת].

קלד. המודר הנאה מחברו ואין לו מה יאכל — באיזה דרך יכול להאכילו? וכן בשאר הנאות.

המודר הנאה מחברו ואין לו מה יאכל, הולך המדיר אצל חנוני הרגיל אצלו ואומר לו איש פלוני מודר הנאה ממני ואיני יודע מה אעשה לו — החנוני נותן לו, ובא ונוטל מזה. וכן ביתו לבנות וגדירו לגדור ושדהו לקצור — הולך אצל פועלים הרגילים אצלו ואומר להם איש פלוני מודר הנאה ממני ואיני יודע מה אעשה לו — הם עושים עמו ובאים ונוטלים שכרם מזה.

היו מהלכים בדרך ואין עמו מה יאכל — נותן לאחר לשם מתנה, והלה נוטל ואוכל. ואם אין שם אחר — מניח על גבי הסלע או על גבי הגדר ואומר הרי הם מופקרים לכל מי שיחפוץ, והלה נוטל ואוכל. רבי יוסי אוסר. ופירש רבא משום גזרה (כמבואר בנדרים).

גם אם אינו בדרך, יכול ליתן לאחר לשם מתנה. אבל להפקיר לא התיירו אלא כשבא בדרך ואין לו מה יאכל. (עפ"י תוס').